

TRES DIES A LA VIDA D'EN FRANCISCO VILA MORENO

Autor: Francisco Vila Muns

13 de gener de 1939

De bon matí havíem d'evacuar la posició i un camió havia de venir a buscar-nos i carregar tot el material. Va resultar que anava passant el temps i el camió no arribava; el tinent, més espantat que ningú, tement per les explosions que hi havia hagut a la nit, va agafar els dos que tenia més a mà, un dels quals era jo, i ens va dir: "El camió no arriba, podria ser que els ponts i el túnel haguessin estat volats aquesta nit –havíem sentit moltes i fortes explosions – i, en aquest cas, quedaríem tancats com unes rates dins la ratera; és qüestió que cada un de vosaltres tiri per un cantó, per comprovar si el túnel a prop de Vandellòs i el pont que va a L'Hospitalet resten intactes o estan destruïts".

Vaig marxar a complir l'ordre. L'aviació, mentrestant, ja començava a bombardejar tots aquells indrets. Vaig veure que el pont el devien haver volat la nit anterior les últimes forces en retirada. Quan vaig comunicar al tinent que no hi havia pont i, com que ja havia dit el meu company que tampoc no hi havia el túnel pel qual passava la carretera, l'oficial va quedar tot suat i aclaparat. Després va reaccionar i disposà que, ràpidament, ens poséssim el nostre equip, i ens carreguéssim el material a l'esquena fins a l'altra part del pont, ja que potser el camió podria arribar-hi i llavors ja estaríem

salvats. Així es féu, amb penes i treballs i, gràcies a un carro que ens acompanyà, carregat de material, poguérem situar-nos a l'altra part a l'espera del camió.

Com que encara hi havia alguna línia que funcionava i el tinent no tenia ordres de tallar-les, disposà que, dels sis centralistes, se'n quedessin tres per anar mantenint el servei, la qual cosa equivalia a deixar-los sols, aïllats i desemparats; foren uns moments emocionants, ràpids i inoblidables els del comiat d'aquells tres companys, que es quedaren allí plorant com a nens mentre ens allunyàvem, per sempre més, amb l'ànima desassossegada.

Després d'una impaciència esgotadora, arribà el camió; el xofer ens va dir que les havia passades magres per arribar, ja que entre els obusos, les bombes de l'aviació que queien a la carretera i els entrebancs insospitats que es produïen al transitar, era molt perillós i del tot eventual poder arribar a lloc, lloc del qual nosaltres desconexíem la localització.

No tardàrem gaire a comprovar l'exactitud del que ens havia explicat el xofer, ja que tot just situat el camió al mig de la carretera per emprendre la marxa, vàrem haver de baixar tots, precipitadament, perquè l'aviació bombardejava que era un disgust, i tot el camí va ser igual, ara pujar i ara baixar per camuflar-nos, i després tornar a emprendre el camí, sense poder mai córrer gaire, a causa de les males condicions de la carretera. Dalt del camió, tret d'alguna paraula que ens encreuàvem, la quietud i el silenci eren tan grans que semblava que restéssim en una església, en ple recolliment meditatiu; era la vista la que treballava, sempre a l'aguait per donar el crit d'alarma. D'altra

banda, encara que en pèssimes condicions per estar un a sobre o a sota de l'altre, de tant ple que anava el camió, no deixava de ser un petit descans anar corrent quilòmetres dalt d'un camió, després dels tips de caminar que ens havíem fet. No sabíem on ens portaven, ni ens importava massa, però, en passar per Reus, ja vàrem suposar que ens pararíem prop de Tarragona.

Abans d'arribar a Tarragona, uns quilòmetres després de passar per unes vinyes, hi havia un gran mas, on vàrem baixar. Estava situat al bell mig d'una gran extensió de terreny, ple d'oliveres i vinyes, on es veia que hi havia hagut soldats des del principi de la guerra per tan brut i desmanegat com estava tot. Hi havia molts camions de diferents grups de fugitius com nosaltres per poder descansar, potser menjar quelcom i esperar ordres del que s'havia de fer. Poques converses se sentien, puix tothom feinejava: els uns es rentaven la cara o la roba, els altres es dedicaven a matar polls o puces; algú escrivia i els més jeien a terra per descansar un xic de les fatigues passades i, amb sort, no pensar en res. Es notava però, en tots, una certa frisança pel fet de trobar-nos tants homes en una gran casa sola, al descobert i en un extens pla. L'aviació actuava, i molt, per tot arreu i si la "xivata" (així en dèiem de l'aparell d'observació, la missió del qual era descobrir l'enemic – és a dir nosaltres- o objectius militars per després actuar els altres aparells) descobria les anades i vingudes dels camions ens farien, segur, alguna visita. Els nostres temors es van confirmar quan, al cap d'un hora de ser allí, veírem evolucionar, a molta alçada, un gran avió que, tot seguit, desaparegué. Uns trenta-cinc minuts després veírem el resultat del que tots ens temíem, o sia, l'aparició en massa de l'aviació feixista.

En aparèixer els primers avions, instintivament, ens anàrem escampant per dessota les oliveres i alguns no es mogueren de dins la casa, arraulits per sota les voltes o arrambats a les parets més gruixudes. Tot era qüestió de moments ja que, quan encara alguns no havien trobat l'olivera que els feia peça, per preservar-se un xic de la probable metralla que s'escamparia per aquells camps, ja teníem els set grups de tres cada un a sobre nostre, o sia, vint-i-un aparells de bombardeig. Tots callàvem i amb prou feines si respiràvem, com si això ens ajudés a evitar la nostra presència per aquells ceps i oliveres. El pensament de tothom era veure si passarien sense descarregar, però ca!

Aviat la realitat crua ens obligà a pensar en allò més urgent, que era arrelar-nos al màxim a la terra i a les oliveres; i vàrem sentir un seguit d'explosions terribles. Malgrat tot, sols la pressió que produïen les explosions ens feia separar-nos uns centímetres de terra. Les explosions eren com unes grapes gegantines que ens volien apartar del terra per situar-nos més amunt, on uns grans perills estaven a l'aguait; nosaltres clavàvem les ungles a terra, o ens abraçàvem a la nostra olivera. Quins moments aquells quan, en la plenitud de la vida i amb ganes de viure, estàs molt exposat, sense poder-ho evitar, a morir !!

Tres passades ens varen fer els avions i tres vegades descarregaren la metralla que portaven en les seves entranyes negres. Quan s'allunyaven els aparells, cadascú es preocupà d'ell mateix per cerciorar-se bé de no haver rebut cap ferida i per espolsar-se la terra, les branques d'olivera i els pàmpols de vinya que li havien caigut a sobre; aquell que fou tocat i ferit el portaren a la casa per fer-li, encara que fos, una mala

cura. En conjunt , però, tinguérem molta sort, ja que no es produïren gaires baixes. Passats aquells instants de greu perill, tothom se situà, una altra vegada, com si res no hagués passat, en els mateixos llocs que cadascú ocupava uns moments abans, i fent les mateixes feines. Era tan poca l'esma, i tant el mal humor i el "tant em fot tot" que hom tenia, que ningú no s'interessava de preguntar per ningú, ni es feia cap conversa sobre aquell bombardeig. Ningú no parlava dels qui havien pres mal. Era una partida que cadascú jugava pel seu compte, però que tots podíem perdre-la.

Era una mica avançada la tarda quan, oh!! Quina sorpresa i quina alegria! Hi havia un *xusco* per a cadascú i ranxo per a tots!! La notícia va córrer ràpidament i, sense ni gota de mandra, tots vàrem deixar el que fèiem (ben poca cosa era la que podíem fer), fins i tot aquell sempitern posat de fàstic. Les nostres cares d'àpats endarrerits varen ruboritzar-se com el d'aquelles noies que se senten afalagades per un jove que els és simpàtic. Qui és el que no sent l'escalfor a les galtes en sentir aquella paraula tan bonica? ¡MENJAR!

Després de més de quaranta-vuit hores de no haver tastat res, només treball i esglai i en aquells moments en què ens donaven el pa i fèiem cua , amb el plat a la mà, per esperar les lleties amb carn, era tal l'optimisme que teníem, pobres de nosaltres, que semblava que ja s'havia acabat la guerra amb les seves angúnies, i que ja ens llicenciaven. Però, que poc durà l'alegria!! La presència de l'aviació, ara en nombre de trenta-un aparells de bombardeig, va trencar aquella cua joiosa, escampant-la pels camps.

És cosa sabuda per tothom que, allà on hi ha soldats, es coneix de seguida per les males olors, la brutícia i el desgavell que s'hi produeix, sobretot en temps de guerra; són ocells de pas i són molts per manar, trencar i embrutar, i pocs per adobar o netejar.

El cas és que, quan vàrem sentir els avions, jo, com els altres, em vaig anar a situar sota una olivera, molt a prop de la casa. En arribar-hi vaig trobar que al seu voltant hi havia - serem fins- “expansions” del cos, en nombre potser, sense exagerar, d'un centenar, n'hi havia de seques, de semi-seques i de tendretes . Era tot una florida pestilent però, com que no era qüestió de perdre el temps buscant un altre lloc més bucòlic, perquè ja els teníem a sobre nostre, no em vaig moure, amb aquella tènue esperança que, potser ara sí, passarien sense dir- nos res.

De moment em vaig quedar dret, procurant, perquè encara hi havia un xic d'escrúpol, de no trepitjar aquelles petites piles que hi havia a la terra.

El plat el portava penjat d'un agafador del cinturó i el pa, a la mà. Situat de la forma que acabo de descriure, començà el bombardeig, amb més intensitat encara que la primera vegada, ja que hi anaven més aparells i, a més, ara metrallaven, cosa que encara produïa més pànic que les bombes. No cal dir que, ràpidament, em vaig tirar a terra, no sense abans haver-me desprès del pa que portava a la mà, per posar-me'l a l'alçada del pit, entre trau i trau de la jaqueta de pell que portava; però, malauradament, les dues terceres parts del pa estaven al descobert. En estirar-me a terra ja vaig arreplegar quelcom, perquè no hi havia cap lloc net en el qual pogués

encabir-hi el meu cos; la vida, però, supera aquests minúsculs detalls i, callat i amb la ferma esperança que mai no m'havien de matar, m'anava arrossegant al voltant d'aquella olivera, situant-me sempre a la part oposada a la marxa dels avions. Els avions varen fer tres passades i, com que mai agafen d'una manera exacta la mateixa direcció, resultava que tan aviat els tenia a la dreta com a l'esquerra, però jo, tossut, era com un pal de sínia al voltant de l'olivera. Clar que no devia ser el moment de deixar-m'hi els ossos, ja que a pesar d'haver-hi trenta-un aparells tirant bombes i metrallant-nos, a la fi no em va succeir cap altra cosa que sortir-ne materialment cobert de merda, de forma tal que tot jo era una cagada.

Anava caminant d'esma, sense saber on dirigir-me, però procurant no anar a la casa amb la meua flaire. Quasi era ja superior la preocupació per treure'm aquella pudor que pel perill que encara subsistia en no haver desaparegut per complet el soroll del motors dels avions. Després de donar uns tombos per aquells contorns, a la fi vaig trobar un toll d'un metre quadrat i quasi mig metre d'aigua de pluja, en el qual, sense tenir en compte la debilitat que portava i el rigor de l'hivern, em vaig ficar, com si fos l'àncora salvadora per desprendre'm d'aquella porqueria que portava al damunt.

Quan més abstret estava amb la meua tasca de netejar-me, va tornar a actuar l'aviació i, tant va ser deixar la tasca per atendre la meua defensa, com ja se'm precipiten dos soldats dintre el sot protector. Tots tres, doncs, en aquell reduït lloc, a la gatxoneta, amb el coll a l'aigua i procurant amagar-lo, tant com podíem, vam passar el nou perill. Em vénen al record moltes vegades, i en recordar-ho em surt el somriure, les paraules d'un dels dos castellans que es van llançar dins l'aigua i, amb un visible mal humor, en

sentir aquella forta pudor va dir: "*Joder, qué mal olor, cómo apesta y cuánta mierda hay aquí!*". En marxar, donant-se als dimonis, em vaig adonar que també havien arreplegat quelcom d'aquella cosa que tant em sobrava a mi. Acabada la neteja, de la manera que vaig poder, em dirigí ràpidament allà on ens havien de donar el ranxo; anava amb molta por d'haver fet tard, però no fou així, encara n'estaven repartint.

El pobre pa, aquell pa tan estimat, també havia quedat cobert d'aquells excrements fastigosos; la fam, però, no té llei i, ple de dolor i sacrifici, amb el ganivet vaig treure-li, amb gran cura i tan dolçament com una mare pot acaronar el seu infant, la crosteta de sobre, com si fos una patata tendra; i pa i ranxo, amb menys d'un quart d'hora, ja eren dins meu, amb gran satisfacció de l'estómac, que m'ho va agrair de tot cor.

Vàrem passar la nit com poguérem, només amb l'avantatge d'estar a cobert i no sentir tant la cruesa del fred. Durant la nit sols comentàvem la nostra situació en aquell edifici fatídic, del qual, si no ens en treien aviat, entre l'artilleria i l'aviació, acabarien amb tots nosaltres.

Hi havia tres pobres xicots, dos dels nostres companys i un que no coneixia per ser d'una altra companyia que, a causa de la forta depressió moral i l'estat nerviós en què es trobaven, els va vèncer l'angoixa i se n'anaven del cap, o sia, que es van tornar folls. Hauria fet gràcia, si no hagués estat tan trist, veure'ls fer grans rialles quan estaven en ple perill d'un bombardeig o bé amb uns ulls que els sortien de les òrbites i xisclaven: "L'aviació, l'aviació!!" quan estàvem en plena calma i no s'oïa el més lleu soroll de cap mena. No n'he sabut mai més res, d'ells.

Dia 14 de gener

Serien prop de les dotze del migdia quan l'aviació tornà a actuar, sobretot a la carretera general. El capità, aquell tipus que sols s'havia preocupat d'anar a caçar i la cara del qual era més de llaurador que de militar, va venir corrent (era la primera vegada que el veia a la casa, ja que sempre va estar amagat i carregat de por) i va donar l'ordre que es carregués tot el material en els dos camions dels que encara disposàvem i que restéssim tots preparats per a la marxa. Era la primera vegada que el veia preocupat. Ja era hora que passés un mal tràngol!! Potser fins llavors no s'havia adonat que la guerra era quelcom més seriós i reportava una sèrie de perills més grans que no el de presumir de ser un perfecte *enxufat*.

A la tarda, cap al tard, va venir l'ordre de muntar als camions per sortir. Els dos camions, abarrotats de material i d'homes, emprengueren la marxa camí de Tarragona; per la carretera es veien, com nosaltres, els últims fugitius amb carros, amb camions i a peu. Durant les últimes hores, l'aviació no havia parat de bombardejar el tros comprés entre Reus i Tarragona. A conseqüència d'això, els obstacles i els perills es tocaven els uns amb els altres. No obstant això, anàvem fent camí sense cap accident. Mentre ens dirigíem a l'antiga ciutat romana, veiérem com l'estaven bombardejant furiosament. Un quart d'hora després, fèiem l'entrada nosaltres, entrada gens triomfal i amb més por que coneixement.

Hi havia alguns edificis cremant amb un foc molt viu, sobretot els dipòsits de benzina i olis pesants de la CAMPSA. Hi havia una atmosfera enrarida per la molta olor de

pólvora que se sentia. La gent circulava inquieta, de pressa i amb paquets i farcells, ja fóra per dirigir-se als refugis, que deurien estar abarrotats, ja fóra per portar les restes d'allò que havien pogut salvar del que, potser fins feia un moment, havia estat la seva llar.

Tots els establiments i la gran majoria de cases particulars restaven tancades, com si fos una ciutat morta. Els nostres dos camions havien de fer grans rodeigs pels carrers de la ciutat per estar, molts d'ells, interceptats per la runa dels edificis, destruïts per les bombes i la metralla. Hi havia un atapeïment de vehicles a motor que feien cua per proveir-se de combustible i oli en l'únic lloc que restava en peu i que encara tenia existències; era un proveïdor de gasolina instal·lat al peu de la carretera general de València, vora el mar, anomenat " La Miranda". En quedar nosaltres parats entremig de tants camions i cotxes, en preguntàrem al xofer la causa i ens contestà que també havia de posar gasolina per poder continuar la marxa. Molt bonic és aquell lloc per passar-hi hores agradables, com jo ja havia fet en altres temps, però que anguniós i pesat va resultar en aquella ocasió haver d'aguantar, a dalt del camió, més d'una hora abans no ens va tocar el torn per omplir el dipòsit de benzina. Durant tota aquesta estona d'espera no va passar res de particular, tinguérem la gran sort que, durant més de cinc quarts d'hora, no vinguessin a bombardejar.

Tot just acabar de posar la benzina i emprendre la marxa oírem el trepidar dels avions. Dos o tres minuts després, tot just sortits de la ciutat, ja veiérem com la bombardejaven i també ho feren molt a prop d'on nosaltres havíem estat parats més d'una hora.

Pel camí es parlava de si aniríem a instal·lar-nos al poble de La Riera, que està situat a uns deu o dotze quilòmetres de Tarragona. No fou així, ja que es canvià l'ordre i vàrem anar a parar a El Catllar, també a uns vuit o deu quilòmetres de Tarragona. En aquest poblet hi arribàrem cap allà a les 8 del vespre; era fosc com una gola de llop i no havia ni un trist llum. En canvi, a les muntanyes d'enfront, o sia, a la part de Montblanc cap a Tarragona, que ja era dels nacionals, es veia ple de llums per tot arreu i de focs que devien ser per escalfar-se i fer el sopar... Quina diferència entre els que avançaven i els que retrocedíem!

En aquest poblet, a pesar de la fosca que regnava, ens vàrem adonar aviat del desgavell i el caos que imperava, en haver fugit l'alcalde i els altres dirigents; tot estava abandonat i tothom podia fer de les seves. L'església, que feien servir per a magatzem del sindicat, estava abarrotada de sacs de garrofes i avellanes. Amb la nostra fam, només miràvem d'emportar-nos el màxim d'aquell aliment que tanta falta ens feia... i ens havia de fer.

Vàrem passar dues hores descarregant els dos camions plens de material telefònic, el qual deixàrem en un local. Eren ja les deu del vespre i el capità va dir que anéssim a descansar, fins que ens donessin noves ordres.

La majoria van anar a dormir a l'església, jo per tenir el sarró i la motxilla més a prop, vaig anar a descansar a la cuneta de la carretera, que era el lloc on hi havia els oficials i una petita centraleta, que s'havia instal·lat aprofitant unes línies que ja hi havia muntades. L'aviació anava evolucionant per sobre de la carretera, tot deixant anar, de

tant en tant, algun explosiu de poca potència i metrallant-nos. Sens dubte, era per entorpir el trànsit més que per fer mal, ja que era una nit molt fosca; els que estàvem allí no pensàvem tenir perill de prendre mal

No sé si seriosa o irònicament, però vaig sentir que el capità deia als altres oficials: “*La historia registrarà la heroica resistencia que se le hará al enemigo en Tarragona*”. Jo, a terra estirat i tapat amb una manta, anava sentint la conversa que tenien; conversa que maleïda la gràcia que em feia, però no podia deixar de sentir-los perquè, a pesar del cansament i la son que portava, no podia dormir, pel fred que feia. Malgrat tot, allí hauria resistit tota la nit i potser m’hauria adormit o, almenys, descansat... Però, ca! Ni aquell petit goig de poder jeure vaig tenir, ja que una hora després, o sia, a les onze, em varen cridar i em digueren que vinguessin tots els altres, perquè s’havia de sortir a muntar línies.

Vaig fer el que se’m manava i, en ser tots reunits, varen començar a distribuir-nos per grups. S’havien de muntar tres línies, una amb direcció a muntanya, una altra cap a la costa i l’última, cap a Tarragona. A mi em va tocar ballar amb la més lletja, la de Tarragona. Anàvem vuit soldats, un caporal, que era jo, i dos sergents; en total, onze. Vàrem carregar tot el material necessari al camió en què marxàrem en direcció a la ciutat. Amb el més gran silenci, férem un trajecte d’uns quatre quilòmetres. Després baixàrem amb tot el material. Era una nit tan negra que vam tardar més de tres quarts d’hora en trobar la línia que calia enllaçar i un lloc adient per instal·lar la centraleta. Allí es quedaren un tinent, un sergent i dos soldats.

Marxàrem nosaltres onze, carregats amb dues bobines cada un i estenent la línia que havia d'arribar als afores de Tarragona, per posar en comunicació la Brigada i la Divisió amb l'Estat Major. Com que no era qüestió de perdre temps, ni tampoc d'emprar gaires bobines, ans al contrari, vam procurar anar el més recte possible i, en lloc d'anar per camins o caminois, anàrem per les dreceres.

Tots teníem el mateix pensament, anar tan de pressa com poguéssim, per no trobar-nos a ple dia als voltants de Tarragona, ja que, entre l'artilleria, l'aviació i la fuselleria seria perillosíssim trobar-nos-hi. Els dos sergents anaven al davant, fent de guies, però amb una bobina cada un; després anaven els altres i, per últim, jo, amb una bobina, el telèfon de comprovació de línia i, a més, fent els empalmaments. Allò era esgotador en extrem, ja que anàvem de pressa, carregats, era molt fosc i ens calia pujar i baixar marges, molts de dos i tres metres d'alçària, així com anar pel bosc entre esbarzers, arbres i pedregams; tot això feia que, quan no era un el que s'havia estimbat, era un altre que havia caigut dins un esbarzer, i tot eren ais i uis, renecs, exclamacions i malediccions. Tota la nit va durar aquella àrdua i inútil feina, de la qual vàrem sortir nafrats i empenyats.

Dia 15

En fer-se de dia teníem Tarragona a menys d'un quilòmetre. Eren llavors dos quarts de set i, per tant, poc havíem de tardar en acabar de tirar la línia, ja que era sols un quilòmetre, fet de dia i amb menys pes, ja que havíem anat buidant les bobines. Això feia que comencéssim a respirar, però les coses no anaren com les havíem pensades: L'aviació començà a actuar i, a cada moment, calia deixar la feina per córrer a

camuflar-nos sota els arbres. No obstant això, ho vàiem tot tan mal parat que, a pesar de l'aviació i els seus bombardeigs i metrallaments constants, decidírem continuar la tasca, acabar-la d'una vegada i tornar enrere a tota marxa. Eren les sis de la tarda quan vam acabar la nostra feina, després d'haver sortejat tota mena de perills.

En arribar a la base vàrem trobar-nos sorpresos en veure que tot era un febril moviment de personal i de camions que estaven a punt de marxa i, pel que sentíem i vàiem, era qüestió de minuts o de segons que vinguessin els àrabs, els italians o els requetés, que anaven a l'avantguarda de les tropes rebels.

A nosaltres, no va caldre que ens diguessin si ja havíem enllestit la feina, ningú va fer el més mínim cas dels telèfons que els vàrem instal·lar, sinó que emprenguérem el camí de retrocés, tot seguint la línia que acabàvem de muntar! Els canons tronaven molt més endavant del camí que seguíem; l'aviació també actuava més endavant, i els trets de fusells i metralladores petaven cada vegada més a prop.

Molts soldats anaven trastocats i esverats en direcció cap a la costa, els uns anaven amb fusell i bombes de mà als dits i altres ja no portaven res, tot ho havien llençat. No havíem avançat encara ni tres-cents metres quan veíem, en totes direccions, com una tromba; eren soldats corrent esfereïts o enfollits, molts d'ells amb ferides visibles; cavalls a tot galop i sense genet queien molt a prop nostre, amb les tripes fora i soldats que queien ferits o morts per les bales que xiulaven per tot arreu i en totes direccions. Ningú no sabia on anava ni quina direcció agafar. Els uns anaven amunt,

els altres avall, i tots es creuaven. Allò era una incertitud del que havies de fer, un caos i una confusió terrible de la qual cosa resultava que la mort era el més segur d'obtenir.

Nosaltres vàrem optar per continuar endavant, tot seguint la línia, però ens vàrem trobar que els tancs ja baixaven per la carretera, tot fent funcionar les metralladores que era un gust. Estàvem acorralats i tornàrem enrere, corrent tant com ens ho permetien les nostres poques energies, envers on havíem instal·lat el telèfon final de línia. Poc abans d'arribar-hi ja ens adonàrem que allí ja no hi havia ningú, i que estava a punt de ser ocupat per les forces "nacionals". Estàvem sense sortida. Optàrem aleshores per telefonar i ens trobàrem que les dues parts de la línia estaven tallades; una nova i última munió de desesperats ens digueren que teníem l'enemic a uns cinquanta metres i que, al cap d'uns uns segons, els tindríem allí.

Llavors va venir la nostra desbandada. Prou que vàrem sentir com els sergents cridaven cap aquí o cap allà. Ca! Ningú no se'ls escoltava i cada un corria pel seu compte. Cada un empenia un camí diferent, perquè ningú no sabia quin era el millor. Era tal l'esbojarrament i l'estat nerviós, que corríem com folls per l'instint de pensar que córrer, a falta d'altra cosa, fos prou per salvar-nos la vida. A més d'un, això li costà deixar-hi els ossos per haver emprès una carrera boja cara a les bales.

Amb la meua carrera (no era dels que es quedaven enrere) em vaig trobar que, al costat, uns queien ferits amb grans crits d'ais i uis, i d'altres eren a terra ja sense poder dir res. La veritat és que jo no sentia xiular cap bala, tal era l'afany de córrer i de fugir

d'allò que corria més que jo i que, si em tocava, havia de tenir el mateix fi que aquells que queien.

Les persones sembla que tinguem un doble magatzem d'energia, al qual no posem mà sinó en els casos desesperats i que, una vegada passat el més gran d'allò que ens ha obligat a obrir-lo, se'ns tanca la porta com si ens digués: "Prou ja no em necessites més, ara gasta la teva energia". Dic això perquè estava prou cansat i esgotat quan vaig començar la carrera i, no obstant això, vaig córrer uns dos quilòmetres fins que vaig caure extenuat; el perill més gran i immediat semblava que havia passat. En aquell moment, no podia més, estava tan fatigat que les cames no em volien portar. Qui sap, però, si encara hauria trobat quelcom d'energia al meu segon magatzem si, als dos quilòmetres de córrer, encara haguessin xiulat les bales!

Allà a terra vaig restar deu, quinze o potser vint minuts, o potser més o potser menys, no ho sé. Durant aquest temps vaig restar consirós i em fou difícil coordinar les idees, per l'excés de pensaments que em venien al cap; de tots el que prenia la davantera, i quasi sempre estava present, era el de per on em podia escapolar més fàcilment d'aquell infern. Començava ja a madurar-me la idea que no havia agafat una mala direcció, i tenia un gran goig.

Un seguit d'obusos i una gran esquadra d'avions descarregant bombes em tornaren a la realitat, per fugir ràpidament i salvaguardar-me a la soca d'un gran arbre. Jo pensava: "Si d'avui en surts bé, malgrat tot el que encara et pot passar, ja et pots donar per satisfet." Després d'unes quantes passades, els avions desaparegueren;

també emmudí l'artilleria i vingué un gran silenci i una gran calma, fins i tot el vent deixà de remoure la fullaraca seca i de sacsejar els arbres. Aquell silenci em molestava quasi tant com el soroll aterrador de la guerra, quan el món em semblava petit per a amagar-me; ara ho veia tot massa gran i espaiós i jo em sentia petit, molt petit en la meva solitud. Em vaig disposar a emprendre la marxa cap a Barcelona, malgrat no saber, ni remotament, què em convenia ni com podia anar tot plegat. L'atracció de la família era més poderosa que totes les disciplines i que tot el que pogués succeir-me.

En aquesta idea estava quan, tot d'una, em semblà sentir una veu coneguda. El cor em bategà fort i nasqué una mena d'alegria estranya, com la d'aquell naufrag que tot just quan ha caigut a l'aigua troba una fusta amb la que podrà, amb més èxit, sortejar el temporal fins que la sort li proporcioni una base més segura.

Després d'aquella veu vaig sentir-ne una altra, també coneguda, que responia; llavors vaig intentar veure'ls mentre cridava: "Mut! Mas!!". Em van respondre gairebé simultàniament: "Vila sóc aquí, on ets?".

Poc després ens reunírem. Ja no estava sol. El Mut anava amb un altre i el Mas anava sol, com jo. Tant el Mut com el Mas pertanyien a la meva companyia i formàvem part del grup d'onze que havíem sortit el dia abans i que havíem anat junts fins que s'havia produït el campí qui pugui.

Eren bons companys, amb l'únic defecte que eren dels que gairebé sempre anaven a remolc de quasi tots els de la companyia. Eren dels que, a transmissions, serveixen

per carregar-se les bobines a l'esquena per anar servint fil i que els altres vagin fent les altres feines més o menys complicades. Eren, en fi, dels que podríem dir-ne "burros de càrrega".

El Mas era un català d'aquells que el castellà se li entortolliga a la gola i no li sortia cap mot bé. Era baix i arrodonit, d'ulls amb poca expressió, pelut com un lleó, molt interessat en les seves coses, d'un semblant dur però innocent; natural de Vinaixa i d'ofici ferrer i pagès; hauria pogut interpretar, sens dubte prou bé, el personatge del Sanxo Panxa.

El Mut, a pesar del seu cognom, era dels que, en moments tranquils, no callava mai; ell havia d'explicar alguna cosa, o havia de cantar. Era tranquil i graciós, però espantadís com un gos falder. Que en feia de dies que donava fe del seu cognom i que poc el sentíem! La tranquil·litat d'esperit se li reflectia a la cara, ja que de natural era vermell com un perdigot. El color de la cara feia dies que se li anava trencant i engroguint-se, de tal manera que jo estava mig espantat que se'm quedés als dits sense poder dir res. Era d'ofici llaurador i natural d'un poble d'Alacant. Feia llargs mesos que no sabia res de la família i plorava sovint d'enyorança de la muller, dels fills i de cada tros de la seva terra; era com l'enyorament d'un infant, que es va marcint quan demana la seva mare, i ella no pot anar-hi perquè està morta.

El tercer era del Clot, i més brut que un porc de femer. Encara tothom anava prou net i endreçat que ell ja era ple de polls i, en els últims temps, carregat de sarna (de la qual cosa n'estava molt cofoi, perquè deia que així l'evacuarien, però, de la manera que

anaven les coses, no ho aconseguiria mai). Era més jove que nosaltres i d'un tipus tan vulgar que no es va distingir mai en res, a no ser la seva brutícia. Ni jo ni els altres l'havíem vist mai rentar-se. Tothom procurava esquivar-lo, per no encomanar-se la sarna i "companyia"; es veia que era brut de mena, però quan li preguntàvem el motiu de la seva deixadesa deia que a la "mili" tant se li'n donava tot, i que en la vida de paisà era cosa molt diferent; era tal la frisança que tenia que tot el dia s'estava gratant sense parar, ni dormint! I és allò que es diu: "Qui va amb un coix...". Nosaltres ja portàvem la nostra part de brutícia i, en ajuntar-nos tots quatre, vàrem formar una companyia tan formidable i el gratar es va posar tan en boga que, si hi hagués cordes de guitarra, rieu-vos de les cèlebres "rondes" aragoneses! Els últims dies d'estar junts no s'hauria pas distingit qui, de tots quatre, era el més brut; així, de bons deixebles, vàrem sortir d'aquella escola de brutícia.

No pel que eren ni deixaven de ser, però no havien estat dels xicots que els hagués tingut gaire franquesa durant la mili; la casualitat, la concordança d'idees i de costums havia fet que fossin uns altres els companys que havia tingut. Això vol dir que aquests eren uns companys de fatigues i res més, ni res menys.

Un cop junts i veure els tres que estaven amb mi, vaig pensar que de poc podria refiar-me'n per sortir-me'n de qualsevol cosa. L'únic que vaig guanyar, i era molt, era no haver d'anar sol, que sempre fa de mal anar, en una situació com aquella, a les nits i, sobretot, poder parlar, tenir algú per descansar-te amb els teus pessimismes i de vegades, poques, en els teus optimismes.

Tot el que vaig tenir de desengany, en el sentit de pensar en la llàstima de no haver-hi, entre ells, un company en què pogués confiar i decidir què havíem de fer, va ser d'alegria per a ells. Tots sabien la meva gran afeció a l'excursionisme, i que coneixia bastant bé Catalunya; això sol ja era prou perquè, encara que jo fos a la lluna sobre el trajecte que havíem d'emprendre, ells restessin convençuts que anàvem bé, ja que cap del tres tenia la més lleu idea d'on ens trobàvem, i no era el moment d'explicar-los un xic de geografia.

Així que assentiren allò que els digué referent a la nostra situació i el que, al meu entendre, ens convenia fer. Tots van dir-me que estaven disposats a seguir-me allà on fos, i que acceptarien el que jo els digués, sense vacil·lacions. De moment, vaig dir: "Ens convé allunyar-nos d'aquí tant com puguem, perquè tot aquest lloc està batut per l'artilleria i l'aviació i, a més, dintre de poques hores aquesta zona, em penso, estarà en mans del nacionals i a saber què ens passarà, sent la classe de forces que són les que porten la davantera".

Ja era ben entrada la tarda quan, després d'una infinitat de vegades d'haver de refugiar-nos i passar per tan pocs camins com vam poder, arribàrem a les portes de La Pobla de Montornès. Estàvem tots quatre bons per llençar-nos els gossos. A una dona li vam preguntar si en aquell poble hi havia forces militars, i ens va respondre que fins al dia abans n'hi havia hagut, però que ja no quedava ningú, ni tan sols els de l'Ajuntament. En preguntar-li si hi havia manera de trobar quelcom de menjar, va dir-nos que nosaltres anàvem molt endarrerits i que havien estat tants milers de soldats esparracats els qui havien passat per allí, i era tant escàs tot el que hi restava, que

difícilment trobaríem res per portar-nos a la boca. “Per altra part - digué - si algú té alguna cosa per menjar, se la guarda com un tresor perquè tot es veu molt malament”.

Amb els primers paisans que ensopegàrem ja vam veure la bonica situació en què ens trobàvem i el que se’ns presentava. Endavant, però, i cap a dins del poble. Aquest no tenia res de lleig ni de petit, però estava mig mort i no hi circulava gairebé ningú. Les portes restaven tancades i, quan picàvem, o bé no responien perquè potser no hi eren o, si responien, ens deien, quasi abans de dir-los res, que no tenien lloc per dormir, ni menjar per donar-nos.

On veiérem més moviment, sobre tot de dones, fou a la font pública de la plaça; totes estaven atrafegades portant aigua cap a casa seva “per si les mosques”. Allí fou on algunes dones s’adonaren del nostre estat lamentable i, en dir-los que el que ens interessava era dormir en alguna pallissa fora del poble i menjar quelcom, n’hi va haver una que es va oferir per portar-nos a un lloc on dormir, i una altra que ens va portar un grapat d’avellanes i ametlles per a cadascun de nosaltres.

La primera ens portà a casa seva per explicar-li a son pare la situació. El bon home ens va dir que a ell no li feia res però que, sobretot, no el comprometéssim, que si passava alguna cosa diguéssim que havíem estat nosaltres que ens havíem ficat a dins de la pallissa, sense ell saber-ne res de res i que, a més, havíem de saber que allí ja hi havia uns altres tres homes, als quals els havia dit el mateix. A tot vàrem contestar que sí, que faríem les coses com ell ens deia.

Dit això, agafà les claus i ens portà a la seva pallissa, als afores del poble. En anar a obrir no va poder fer-ho, perquè els de dins l'havien apuntalat. Va haver de cridar perquè li donessin fe de vida i es decidissin a obrir. L'home va marxar sense dir ni tan sols un mot.

En ser a dins ens van dir que tanquéssim bé la porta; preguntaren a quin Cos d'Exèrcit pertanyíem i, en dir-los el nostre Cos, ens van dir que també era el seu.

Res més, silenci i a dormir, que bona falta ens feia, però estava excitat i no podia fer-ho.